ו"ש דהגנב עלמו גם שמים וגנובים ימתקו אינו טועם לו שהוא ירא לשלם כפל ד' וה' תחתיו בטובח ומוכר אבל הגונב מן הגנב גם שהוא חייב לשלם הקרן טועם לו וגנובים ימתקו לו כיון שלא ירא לשלם כפל וד' וה' גם שאין המשל הזה דומה ממש לעובדא דרב הונא שהוא נוטל את שלו לפי דעתו מ"מ לפי מאי דשמיע להו ולא היה חשוד להם הוה קלא בדומה וק"ל : **אלא** אימא סמוך למטתי כו' · פירש"י בשחרית מיד בקומו התפלל וקרא ק"ש וק"ק למה תלה הדבר בסמוך למטתו דהא אם השכים לעמוד קודם ע"ה לא היה מתפלל וקרא ק"ש סמוך למטתו וע"ק דמימרא זו לא שייכא הכא בפ' זה דע"כ לא איירי אלא בתפלת ק"ש של ערבית גם אינו דומה שהגיה דבריו שלא אחר כלל לפני מטתו ולולא פירושו נראה דנסמכו הדברים שאמר אח"כ ושתהא מטתי נתונה כו' ובפי' חר"י ע"ד הרולה להחכים ידרים ולהעשיר יצפין כו' ע"ש באורך שיש לאדם להתפלל וללדד ללפון או לדרום דהיינו שיתן לו הש"י בנים חכמים בתורה ועשירים וז"ש אלא אימא לפני מטתי היינו סמוך לשכיבה בלילה התפלל מקודם על שיתן לו הקב"ה בנים ושתהא מטתו נתונה בין לפון כו' על שני דברים התפללתי שיהיו בני אלה הנולדים לי חכמים ועשירים ושאמר דהוויין לו בנים זכרים כו' הלשון משמע דהיינו ממילא כשתתקבל תפלתו שיהיו חכמים בתורה ועשירים ממילא יהיו זכרים דבאשה לא שייכא חכמה כדאמרי' דאסור ללמדה תורה ולא שייכא בה עשירות דמזלה אזיל לפי מזל האיש כמ"ש בנדה (ל"א:) נקבה נקייה באה כמפורש שם וברפ"ק דסוטה (דף ב) בחידושינו ע"ש ומייתי לה מהאי קרא ממתים ידך ה' וגו' פירש"י ולפונך לשון לפון וסיפא דקרא ישבעו בנים עכ"ל והוא דחוק שלא הזכיר רק לפון גם בנים משמע נמי נקבות כדאמרי' במס' יבמות (סב:) ונראה לפי דרכנו דהאי מזמור בתפלת לילה דסמוך לשכיבה מדבר כמ"ש תפלה לדוד וגו' בחנת לבי פקדת לילה וגו' ומסיים בו ממתים ידך ה' וגו' שהוא מל' אנשים שיתן לו זרע אנשים שיהיו חלקם בחיים דהיינו בתורה כמ"ש כי הוא חייך גם בעשירות דהיינו ולפונך תמלא בטנם וישבעו בנים וגם יניחו יתרם לעולליהם מתוך עשירות ואמר דוד ברוח הקודש ע"י תפלה זו שבלילה קודם שכיבה אני בלדק אחזה פניך ואשבעה בהקין משינתי זה ממה שחזיתי תמונתך ברוח הקודש בלילה ושוב ראיתי בערוך בערך תפלה שפירש בזה ג' פירושים ואתפלת ערבית ע"ש וק"ל : **טורפין** כו' · כענין שאמרו שיש מלאכי רחמים המביאים תפלת אדם לפניו יתברך ואם אין אדם זוכה לכך יש מלאכים אכזרים ומקטרגין שטורפין את תפלתו ומונעים אותה מלהגיע לפניו יתברך וז"ש טורף נפשו זו תפלה כפירש"י באפו דהוא מלאך האכזרי הנקרא אף כמ"ש בנדרים (ל"ב·) והיא מדה כנגד מדה שהוא גורם לחברו שהוא חרד בתפלתו ונטרפת ואמר הלמעך תעזב וגו' כפירש"י ועניינו שאתה חושב שלמענך שיצאת לא יהיה עוד משגיח על היחיד שבב"ה והיינו תעזב הארץ כמ"ש ברשעים שאומרים עזב אלהים את הארץ ואמר ולא עוד כו' שנא' ויעתק לור ממקומו ואין מקומו אלא בישראל כמ"ש בכל לרתם לו לר שהשכינה עמהם בכ"מ שהם (סוכה מ"ה ע"א ע"ש) וק"ל :

דף ו בד"ה אלו תפילין שבראש פרש"י משום שם של שדי כו' עכ"ל כן פרש"י בפרק הקומץ שכתוב עליהן רוב השם ש"ן ודל"ת כו' וע"ש בתוס' וק"ל : **בד"ה** אחורי בית הכנסת פירש"י כל פתחי בתי כנסיות היו למזרח ואחוריהם למערב כו' עכ"ל אבל בפרש"י שלפנינו שכתב מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם כו' עכ"ל נראה שאחור ר"ל הוא אותו לד שבו הפתח והוי הפי' ממש כפי' התוס' והר"ר יונה הבין מפרש"י עוד פירוש אחר וע"ש וק"ל :

ח"א דף ו ע"א לו הקשבת למלותי כו' · עיין פירש"י שהוא דחוק ובע"י בשם ר"י למלותי מלשון לוות וחבורה ויהיה פי' לו הקשבת שהיית ממתין ומקשיב לענות אמן על כל ברכה שתשמע מחברך לוות לך בב"ה יהיה שכרך כנהר שלום וגו' ועי"ל דסמך בהך דרשה אקרא דלעיל מיניה דכתיב ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך וגו' דהיינו שתועיל לחברך להציל מסכנה מדריכך בדרך תלך דהיינו שהולך בבהכ"נ בדרך שהלכת ע"ז לו הקשבת למלותי זאת ויהי כנהר וגו' וק"ל : **כל** חד מינן אלפא משמאליה כו' · עפ"ה יפול מלדך אלף ורבבה מימינך וגו' וק"ל : **ובצפרא** כו' · דבלילה כשאדם שוכב על מטתו שכיחי מזיקים טפי כמ"ש לא תירא מפחד לילה וגו' מדבר באופל וגו' כי הרוחות מתדבקין באדם ביותר בלילה בעת השינה כדאמרי' פ' הרואה (נ"ה ע"ב) דיש חלומות בלילה בשינה ע"י שדים ומזיקין וק"ל : **במקום** רנה כו'·ובפ' אין עומדין (לקמן ל"א) דרשינן מהאי קרא שיקדים שיר ושבח ואח"כ ישאל אדם לרכיו ועניניו חדא הוא דכיון דלא ישאל אדם לרכיו אלא לבתר רנה ושיר ועיקרו בב"ה כפרש"י ע"כ לא ישאל גם לרכיו אלא שם בב"ה והיינו בסתם בני אדם להתפלל בביתו אבל מי שיש לו מקום קבוע ללמוד תורה יש לו להתפלל שם כדאמרי' בר' אמי ור' אסי (לקמן ח') דהוו מללי ביני עמודי דהיינו ביהמ"ד שלהם וקדושתו טפי מקדושת ביהכ"נ וק"ל : **ומנין** לי' כו' ומנין לג' כו'·כל הני מילי די' וג' וב' וא' משנה שלימה היא בפ"ג דאבות ומייתי לה מהני קראי אלא דמייתי לה כולהו לענין עוסק בתורה ואפשר דאלו לא נאמר קאמר התם אבל הכא בשמעתין מלריך לריכי לכל הני קראי כדקאמר וכי מאחר דאפילו חד חרי מבעיא כו' הולרך כל חד וחד למלתיה מיהו הא דמוסיף התם ומנין אפילו ה' שנאמר ואגודתו על ארץ וגו' לא מלריך ליה הכא והביאור גבי עשרה המתפללין אמר אלהים נלב כביכול שהוא עומד שם עם המתפללים דאסור ליסב תוך ד"א של המתפלל וגבי ג' בדין שהדיינין מלוחן בישיבה קאמר נמי בקרב אלהים וגו' כמו שהם יושבין כדמסיק ג' עד דיתבי : **מאי** ולחושבי שמו א"ר אשי חשב לעשות מלוה ונאנס כו' · ובספ"ק דקידושין גרסי' אפילו חשב לעשות מלוה כו' ושם מפורש : **שאפילו** א' שיושב ועוסק בתורה כו' שנאמר בכל מקום אשר אזכיר וגו'· והכי מפרש לה לענין עוסק בתורה בכ"מ שאתן לך רשות להזכיר שמי דהיינו בדרך לימוד אבל בע"א אסור להזכיר ש"ש דהוה לבטלה וק"ל : **תרי** מכתבן מלייהו וכו' לפי ששנים מתוך משא ומתן שלהן בד"ת יבואו ברוב על האמת שניתן ליכתב מלייהו בספר זכרונות לפניו ית' אבל הא' אפשר שיבא לטעות בלימודו ולא ניתן ליכתב : **מנין** שהקב"ה מניח תפילין כו' · כבר כתבו בזה סוד נסתר אבל אני רואה בו קרוב לפשוטו כי מלות ענין תפילין הוא שיש לנו להיות דבקים בו ית' והנחתן עלינו היא משרה שכינה עלינו בשמו וד' פרשיותיה שכתוב בו מוכיחין עד"ז מלות תפילין שיהיה לישראל דביקות וקדושה בה' בכל נפשם ובכל לבבם ובכל מאודם ולעומת זה יש להקב"ה דביקות וחטיבה בישראל כמ"ש אני לדודי ודודי לי וכדמייתי שהקב"ה משתבח ומתפאר בישראל וישראל מתפארים ומשתבחים בה' דכתיב את ה' האמרת היום וה' האמירך היום וע"כ נקראים התפילין פאר והוא שהקב"ה מניח תפילין להתדבק ולהתפאר בנחלתו ישראל וכמ"ש שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך וגו' שהוא מורה על דבקות שלו עמנו כתפילין הללו שהם על הזרוע נגד הלב ומייתי מדכתיב נשבע ה' בימינו זו תורה כו' דהיינו שנשבע בב' מדות שהם החסד והגבורה שנשבע ה' בימינו זו תורה מימין היא מדת החסד שנאמר בתורה ותורת חסד על לשונה ובזרוע עזו זו התפילין שביד שמאל הוא מדת הגבורה והענין כי מתוך הנחתן משרה האדם השכינה על עלמו נגד עמי הארץ ליראה מגבורתו ית' ב"ה כדכתיב וראו כל עמי וגו' כי שם ה' וגו' הרי שריית השכינה ואמר מה כתיב בהו בתפילין דמרי עלמא דהיינו פסוקים המורים על כוונה זו שיש לו יתברך דבקות וחטיבה בישראל דוגמת תפילין שאנו מניחים שמורים על שיש לנו דבקות וחטיבה בו ית' ב"ה ואמר לו מי כעמך ישראל גוי אחד כו' ופירוש האמרה מל' חטיבה עי' בפרש"י במס' חגיגה (ג·) שהוא שבח מיוחד בשניהם דהיינו ה' אחד וישראל גוי אחד וקאמר בשאר בתי מאי דמשמע ליה ודאי דכענין שלנו ד' פרשיות בד' בתי כך הם תפילין של הקב"ה ומסיק כי מי גוי גדול ומי גוי גדול וגו' דדמיין להדדי כו' דכי מי גוי גדול וגו' בכל קראנו אליו מורה על הדבקות לנו בו בתפלה ומי גוי גדול אשר לו חקים וגו' מורה על הדבקות לנו בו בתורה ואשריך ישראל ומי כעמך ישראל בחד ביתא דדמיין להדדי דהיינו שדבקים בו לענין ישועה כמו שכתוב אשריך ישראל מי כמוך עם נושע וגו' ומי כעמך וגו' אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם וגו' או הנסה אלהים וגו' בחד ביתא המורה על הדבקות בו בעשות להם נפלאות ונוראות ולתתך עליון בחד ביתא הוא המורה על הדבקות בו במעלה עליונה כדכתיב לתהלה לשם ולתפארת וגו' ומסיק דכולן כתיבי באדרעיה ופרש"י דר"ל דכולן כתיבי בזרוע בבית אחד ואין זה כמשמעו דהל"ל הכי כולן כתיבי באדרעיה בבית אחד ועוד דמאי אשמעינן בכך דודאי כן הוא ואפשר לומר משום דהא דמייתי מנין שתפילין קרוין עוז מדכתיב וראו כל עמי הארץ כי וגו' דמיירי בתפילין של ראש ועלה קאמר תינח בחד ביתא בשאר בתי כו' דכולה מלתא בשל ראש איירי קאמר ומסיק דכולן כתיבי גם באדרעיה כדקאמר מעיקרא נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו ודו"ק : **ע"ב שנאמר** מי בכם ירא ה' וגו' · פירושו לפי הדרש מי בכם ירא ה' לבא לביהכ"נ לשמוע בקול עבדו של הקב"ה דהיינו הש"ץ שהוא עובד בתפלתו עבודת כ"ג כמו שכתוב (תענית ב'·) ולעבוד את ה' אלהיך בכל לבבך איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה אשר עתה הלך בדרך חושך ואפילה דהיינו כמנע מהלוך בה בשביל דבר שאין נוגה לו דהיינו לדבר הרשות לאפוקי אם נמנע מב"ה משום שהלך בדבר מלוה שאז נוגה לו ע"ש כי נר מלוה וגו' שאז הוא עוסק במלוה ופטור מן התפלה ומשום שיש אדם שיחשוב לו כי גם זה לו דבר מלוה כשהולך בסחורתו להרויח בה ולפרנס בני ביתו וע"כ אמר שיבטח בה' דה"ל לבטוח בה' שיתן לו פרנסתו ולא היה לו לימנע מב"ה כדאמרי' לקמן פרק אין עומדין (ל"ב ב) בחסידים הראשונים וק"ל : **ולא** מלא בה י' מיד כו'·כדאמרי' לעיל שהקב"ה מלוי בב"ה וי' המתפללים שם שכינה שרויה ביניהם ומסיק שם דעשרה שכינה קדמא ואתיא וע"ז אמר בשעה שהקב"ה מקדים עלמו לב"ה למלוא שם עשרה דרגילים שם ולא מלא י' כ"א ט' כועס הקב"ה ואומר מדוע באתי להשרות שכינתי שם ואין איש אחד פרטי שהוא משלים עשרה ואין עונה דבר שבקדושה וזה חסרון לא יוכל להמנות כדאמרי' בחגיגה (ט:) : **כל** הקובע מקום כו'·מבואר דכל המשנה מקום תפלתו הוא מקבל שפע וכח אלהי כפי אותו המקום והרוח כמו שאמרו (ב"ב כ"ה) כל הרולה להחכים ידרים להעשיר יצפין אבל הקובע לו מקום אחד לתפלתו בלי שינוי הוא מייחד כחות אלקים לשם האחד האמיתי וזה אומרו אלהי אברהם בעזרו שנאמר וישכם וגו' והוא מבואר כמ"ש בפסחים (קי"ז:) שאמר לו הקב"ה והיה ברכה בך חותמין בשם ההויה שם המיוחד שעל ידי אברהם נתייחד שמו יתברך ב"ה בעולם וראוי לומר עליו אי חסיד כו' שזו ממדת חסידות הוא שמבקש לרכיו ממדת הרחמים ואין פונה פניו לבקש גדולות בדרך אחר וק"ל : **לא** אמרן אלא למיפק כו' · רב הונא נמי לא אמר אלא היולא דהיינו למיפק אלא דהכי קאמר לא אמרן אלא היולא מב"ה ע"מ למיפק דהיינו לעשות לרכיו בחוץ אבל היולא מב"ה כדי למיעל לבית המדרש לקיים מ"ש ילכו מחיל אל-חיל ודאי מלוה למירהט גם מבית הכנסת שנאמר נרדפה לדעת את ה' דהיינו ללמוד תורה בב"ה וק"ל: **ואפילו** בשבת וכו' · ר"ל השומע שאגת אריה ומתיירא ודאי דהולך במרולה ושרי אפילו בשבת משום סכנה כן אחרי ה' לדבר הלכה וגו' : **אגרא** דפירקא ריהטא כו' · כפירש"י דרובם אינם מבינים כו' ועי"ל דאחכמים דאינן לריכין לפרקא דכבר יודעין דברי הלכה קאמר דמ"מ אגרא שלהם ריהטא ועד"ז יש לפרש מ"ש בפרק משקין (מו"ק ה·) בההוא תלמידא דבשבתא דרגלא לא הוה מקשי ליה קרי עלה ושם דרך אראנו וגו' דאותו תלמיד לא היה לריך להלך לשם כיון דלא הוה מקשי ליה אלא שם ומחשב לו שכר ואגרא דרך בדרך לילך לשם וכן יש לפרש אגרא דכלה דוחקא גם אם השומע הבא הוא ת"ח ואין לריך לכך יש לו אגרא דדוחקא : **אגרא** דבי טמיא שתיקותא · ובערוך בערך שם אגרא דבי טמיא פירוש אבל ויולא באטב"ח ובאלב"ם עכ"ל· וכדאמרי' בסוף פ"ב דמ"ק (כ"ח:) אין המנחמין רשאין לומר דבר עד שיפתח האבל : **ואגרא** דתעניתא לדקתא כו'·עיין פירש"י ועוד יש טעם אחר כדי שלא יהא נהנה מתעניתו בממונו שיעור מה שלא אכל ושתה היום לכך יתן שיעור הממון זה שנהנה ללדקה וק"ל : **ואגרא** דהספדא דלויי כו' · אמרי' בספ"ג דמ"ק (דף כח:) דידל ידלוניה כו' כפירש"י שם : **ואגרא** דבי הלולי מילי כו'·כפירש"י לשמח החתן בדברים עכ"ל וכההיא דבר קפרא בהלולי דר"ש בר רבי במס' נדרים (נ"א·) : **כל** המתפלל אחורי ב"ה וכו' · לפירוש התוס' שחששא זו כיון שמתפלל לרוח אחרת שמתפללין כל העם וכ"ה בהגהת אשרי ע"ש וק"ק מאי קאמרי מי שהוא אחורי העם כו' גם אם הוא בב"ה והוא מתפלל לרוח אחר יש לחוש על כך וי"ל דתרתי בעי מבחוץ ולרוח אחר ועיין בחר"י ולולי דבריהם היה נראה לשיטתם דהא"ג בתוך ב"ה נמי יש לחוש על כך וה"פ כל המתפלל אחורי וכו' היינו שעומד בב"ה ועומד בפניו אחורי כלפי ב"ה דהיינו לרוח אחרת שהכל מתפללים וסביב רשעים יתהלכון דמייתי לאו היינו סביב מבחוץ לבהכ"נ אלא שמסבב פניו לרוח אחרת שמתפללין כל העם והא לא תקשי שאמרו (ב"ב כ"ה) הרולה להחכים ידרים ולהעשיר יצפין די"ל היינו במתפלל ביחיד בביתו ועוד דהתם לא קאמר אלא ללדד קלת אבל המתפלל היפך שמתפללין העם הוא אסור כדקאמר הכא לפי' התוס' שלפנינו אבל בחר"י הביא דברי ר"י בדרך אחר ואין להאריך ודו"ק : **חלף** אליהו וחזייה אידמי ליה כטייעא כו' · נראה ל"ג חלף אליהו כו' אלא חלף ההוא טייעא חזייה כו' וכן נראה מפרש"י וכן נראה קלת דמשום שעשה כך אינו דומה שיהיה חייב מיתה שיהרגהו אליהו ויש ליישב גירסתנו דאידמי ליה כטייעא לא קאי אאליהו אלא אאותו איש דלא הוה מהדר אפיה כו' קאי דהוה אידמי ליה לאליהו שאינו ישראל אלא ערבי ולכך הרגו אליהו וק"ל : **מאי** כרום כו' דברים כו'·מבואר דקאי ארישא דקרא המתפלל סביב לב"ה דהיינו מחוץ לב"ה נקרא רשע ע"ש שהוא מזלזל בתפלה דהוא דברים כו' ולמאן דדריש כיון שנלרך אדם לבריות כו' קאי נמי ארישא דקרא ע"פ מ"ש (ב"מ ע"ה ע"ב) דאסור לאדם לעבור נגד ב"ח שלו כדי שלא לבייש אם אין לו לשלם וז"ש סביב וגו' דמדת רשעים אינו כן אלא דסביב ב"ח הולכין ומזלזלין בו עד שנשתנה כו' והא מייתי כאלו נידון באש ובמים כו' דהיינו שמביישו נשתנה פניו להתהפך בגוונים דאזיל סומקא דהוא תולדות אש ואתי חיוורא דהוא תולדות מים וק"ל : **בתפלת** המנחה כו' · נראה לפרש דהא לא אלטריך למימר שלא יבטל אדם אחד מהתפלות שכבר מפורש (לקמן כ"ו) שאבות תקנום וכנגד תמידין תקנום אלא דה"ק לעולם יהא אדם זהיר וזריז בתפלת המנחה שלא ישהה אותה אלא מיד ותיכף שיגיע זמנה יתפלל אותה כמ"ש פ"ק דשבת (דף ט:) שלא יעשה דבר דלא אתו לאמשוכי ומייתי · **שהרי** אליהו לא נענה אלא בתחלת תפלת המנחה שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש וגו' · דמשמע ליה בתחלת עלייתו של שעת המנחה : ור"י אמר אף בתפלת ערבית שנא' תכון תפלתי קטורת וגו'·ע"פ מה שאמרו (ביומא) [בפסחים נ"ט·] אין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת וז"ש תכון תפלתי של ערבית סמוך לעבודה הקטורת של בין הערבים שהיא עבודה המאוחרת במנחה כדאמרי' לעיל סייג עשו חכמים כו' ועד"ז קאמר נמי · **בתפלת** שחרית שנא' ה' בוקר תשמע קולי כו'·כפל בו תלת בוקר ע"פ מה שאמרו (פסחים שם) דאין לך דבר קודם לתמיד של שחר אלא קטורת דכתיב ביה בבקר בבקר וגו' דהיינו שיהא זריז להשכים אותה בבקר בבקר כמו בקטורת של שחרית כדאמרינן לעיל שתהא תפלתי סמוך למטתי כפירש"י ותוספות שם : **ענני** ה' ענני כו' ענני שלא יאמרו מעשה כשפים כו' · כמו שמסיים ענני וידעו העם הזה כי אתה הוא ה' אלהים וגו' : **עובר** בה' קולות כו' . מבואר אלו חמשה קולות הן חמשה קולות של הדבור שהקול מתחלק לפי מולאם אותיות בומ"ף מהשפה דטלנ"ת מהלשון זסשר"ץ מהשינים גיכ"ק מהחיך אחה"ע מהגרון והן הן אותיות שהתורה נתנה בהן ולא בקול פשוט שאינו מורה על דבור מה וזה שאמר שראוי לשמח חתן וכלה בקול הדבור הכולל ה' מיני קולות שאמרנו כמ"ש בי הלולי מילי ור"ל לשמחו בשמחה בדבור של מלוה להזכיר חסדי המקום בבריאה לקיום עולם והוא שסיים באומרו קול אומרים הודו את ה' שקולות השמחה יהיו בשבח המקום וע"כ תקנו חז"ל אלו ה' קולות בז' ברכות חתנים כמפורש בחידושינו פ"ק דכתובות ע"ש ואמר שאם משמחו זוכה לה' קולות של תורה כי נתינתה היא היתה יום שמחת לבו וחתונתו עם ישראל והה' קולות שהן ה' מולאי הדבור באותיות של תורה הם קיומו של עולם שנתנו בסיני כמו שכתוב אם לא בריתי יומם וגו' אם ישראל מקבלין כו' ומה שסיים ואמר הא דכתיב וכל העם רואים את הקולות הן קולות דקודם מתן תורה דהאי קרא פירושו של ה' קולות שנאמרו קודם מתן תורה שלא תאמר שהם קולות פשוטים שוים אלא שכל העם רואים את הקולות שהם מתחלקים לפי לורת האותיות כפי מולאם של הקולות ובדמיון רואה את כל חלק וחלק מהקול כפי מה שהוא לפי לורתו באותיות ואמר כאלו הקריב תודה כו' שהיא באה ג"כ בשמחה על הקיום רלון לפניו כמפורש (פ"ק) [פ"ב] דשבועות גבי מוסיפין על העזרה ואמר עד"ז כאלו בנה אחת מחורבות ירושלים שהוא קיומו ויישובו של ארץ ישראל וק"ל :

ח"א דף ו ע"ב סוף דבר הכל נשמע וגו'· דלפי פשוטו הי"ל למכתב הכל תשמע בלשון לווי לנוכח כמו שסיים את האלהים ירא וגו' ואמר על זה מאי כי זה כל האדם כו' דלפי פשטיה דהכתוב מדבר בלשון לווי את האלהים ירא וגו' יהיה פירושו נתינת טעם כי לדבר זה שהוא היראה נברא האדם כפירש"י בספר קהלת אבל השתא דהכל נשמע את האלהים ירא וגו' מדבר בשבח ומעלה של ירא אלהים יש לנו לפרש ג"כ סיפא דקרא כי זה כל האדם בשבחו של ירא אלהים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ולא פליגי אלא כל חד וחד חדא מג' עולמות נקט במלתיה וז"ש כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל האדם דהיינו גם עולם המלאכים לא נברא אלא בשביל האדם שהוא בעל בחירה כדי לזכותו אם יהיה ירא אלהים וישמור מלותיו כדאיתא במדרשות ושאמר שקול הוא כנגד כל העולם דהיינו עולם האמלעי כמ"ש (ב"ב ע"ה·) פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה ובשאר לדיקים כתיב והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע וככוכבים וגו' ושאמר כל העולם כולו לא נברא אלא ללוות לזה דהיינו עולם התחתון לא נבראו אלא ללוותא לו בעלמא כדי שישמשו אותו ויעשו עבודתו כדאמרי' בפ' הרואה (לקמן נ"ח·) בן זומא ראה אוכלסא ע"ג מעלה בהר הבית אמר ברוך שברא כל אלו לשמשני וק"ל: **יקדים** לו שלום כו'· אבל אם אין רגיל ליתן לו שלום לא יקדים לו שלום דשמא חברו לא יחזיר לו שלום ויקרא גזלן ומיהו בס"פ הניזקין (גיטין ס"ב) קאמר דרב חסדא היה מקדים שלמא אפילו לעכו"ם ואפשר ברגיל ליתן לו שלום אי נמי מפני דרכי שלום עשה כן לעכו"ם וגם אם לא יחזיר לו שלום אין לחוש עליו אם יקרא עכ"ום גזלן · ועוד שמעתי בזה דלפי שהדרך ארץ למשיב לכפול שלום וכיון דלא היו כופלים שלום לעכו"ם · כדאמרינן התם היה רב חסדא מקדים לו שלום כדי שיכפול לו עכו"ם שלום ואלו היה העכו"ם מקדים לו שלום היה רב חסדא לריך לכפול לו שלום לפי הד"א ומפני דרכי שלום וק"ל : **מנין** שהקב"ה מתפלל כו' · ועניינו בית תפלתו הוא המקדש של מעלה המכוון נגד המקדש של מטה כדאמרינן פרק אין דורשין (חגיגה י"ב ע"ב) וזבול שבו ב"ה ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב כו' והיינו שמכוון נגד מקדש של מטה כמו שלמטה מתפללין שיגולו רחמיו עלינו כן מלמעלה הקב"ה מתפלל על כך כדמסיק דמללי י"ר שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו כו'

חכמת שלמה

דלשון כשעמדתי מגמתי משמע אחר שעלה עמוד השחר מיד אף שלא הגיע זמן ק"ש בעונתה וכן משמע מלשון הגה' מיימונית פ"ז דתפלה שפלוגתת רש"י ור"י איירי בעלה עמוד השחר אבל פשיטא דקודם עלות השחר שרי ללמוד לכולי עלמא ואף שאר מלאכות נ"ל : (עיין במהרש"א) :

דף ו ע"א גמרא לוא הקשבת כו' כצ"ל וכן ברש"י : **שם** קיטמא נהילא כו' הנעכר בנפה ערוך : **שם** ולחתום פומיה כ"ב פירוש אסר ידחק את פיו מלשון או החתים בשרו. נ"ל : **שם** עבד הכי' חזא ואתזק כו' ואתסי תנא אנא כו' שמי אבוא אליך וברכתיך וכי כו' כצ"ל : בוכרתא הבכורה לאמה הס"ד : **בד"ה** ולחתמיה לגנה הס"ד :

המתפלל כו' והר"י היה כו' כ"ב פי' שהחמיר אף בבתי כנסיות שלם וק"ל : **באר"ד** עד שיאמר שלום ואם בתוך כך היה שום אדם בא בב"ה היה מעיין כו' כצ"ל וכ"ב כן הוא במרדכי : **בד"ה** אלו תפילין כו' המותר בפיך כו' כ"ב פי' ומפיק עור של בהמה טמאה לתפילין שפסולים וק"ל : **באר"ד** מתורת ה' נפיק כו' כ"ב פי' אלמא אין עליהם תורת